

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА А.С. МАКАРЕНКА І АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

371.017 / 018.064-051

І.Д.Бех
(Київ)

ВИХОВАТЕЛЬ У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

У статті розглядаються проблеми авторитетності вихователя для вихованця на різних вікових етапах розвитку.

Ключові слова: особистісно зорієнтовані виховні технології, вихователь, вихованець, авторитетність, стиль керівництва, спілкування.

В статье рассматриваются проблемы авторитетности воспитателя для воспитанника на разных возрастных этапах развития.

Ключевые слова: личностно сориентированные воспитательные технологии, воспитатель, воспитанник, авторитетность, стиль руководства, общения.

This article is examined the problem of teacher's authority to the pupil on different age stages of development.

Key words: training technology, teacher, pupil, authority, style of supervision associating.

Особистісно зорієнтовані виховні технології однаковою мірою звернені і до вихователя, і до вихованця, їх особливостей і схильностей. Вихователь змушений щоразу немовби по-новому будувати свої стосунки з вихованцем, особистісний момент утворює центр особистісно розвиваючих технологій, а не просто умови їх реалізації.

Адже справді загальні і часткові результати виховних впливів, що сигналізують про себе як певні зміни, які відбуваються у вихованця, ніколи дзеркально («один до одного») не відтворюють суті кожного з впливів, оскільки характер «сліду», що залишається від них у внутрішньому світі підростаючої особистості, завжди опосередкований індивідуальністю суб'єкта впливу. Характер сприйняття дитиною виховних впливів залежить від того, як вона сприймає особистість вихователя, від якого виходить виховна дія, і яке ставлення до нього у неї виникне.

У вихованні дітей, як показали експериментальні дані, образ вихователя «розходить» з тим, яким він є насправді. Ефект «зміщення» характеризує тенденцію дітей до певної гіперболізації негативних проявів у діях вихователя і до недооцінки проявів позитивних. Із цього випливає, що невідворотні в ряді випадків негативні дії на дитину необхідно здійснювати на фоні позитивного ставлення до неї, розуміючи, що емоційний ефект негативного впливу гіперболізується в свідомості дитини. Здатність вихова-

теля «бути особистістю» значною мірою опосередковує процес виховання. У цьому зв'язку В.О. Сухомлинський відмічав: «Я твердо переконаний, що є якості душі, без яких людина не може стати справжнім вихователем, і серед цих якостей на першому місці розум – уміння проникнути в духовний світ дитини... Горе багатьох учителів полягає в тому, що вони забувають: учень – це перш за все жива людина, що вступає у світ пізнання, творчості, людських взаємин» [64, с. 30].

Крім того, вихованець перебуває у стані постійних виховуючих змін; його теперішня особистісна структура, набуває певних доповнень у порівнянні з учорашньою. Тому знання характеру змін, що відбуваються в особистості школяра, для вихователя обов'язкове, а для цього йому необхідно розвивати власний інтерес до особистості кожної дитини, формувати у себе самого здібність відчувати психологічне буття вихованця так само, як психологічне буття свого власного «Я», виховувати в собі спостережливість стосовно всіх коливань в його поведінці, вчитися бачити об'єктивні і суб'єктивні причини, які ці коливання викликають.

Взаємини педагога і вихованців – це один із важливіших факторів, що впливає на ефективність виховного процесу. Цілком очевидно, що без знання закономірностей, що визначають формування, становлення, зміну цих взаємин, успішне керування виховним процесом стає по суті справи неможливим, а педагогічна праця багато в чому втрачає свою продуктивність, різко знижується здатність педагога позитивно впливати на особистість дитини. Авторитет, вихователя у цьому контексті виявляється необхідною складовою стосунків із дітьми.

У молодшому шкільному віці вихованці визначають авторитет педагога, у першу чергу, в силу авторитетності для них самої рольової позиції педагога. Таким чином, тут ми можемо говорити скоріше про авторитет ролі, ніж про авторитет особистості. При цьому в більшості випадків, особливо у першому класі, за педагогом визнається право на прийняття відповідальних рішень у ситуації, значущій як для даного школяра особисто, так і для класу в цілому в умовах навчальної і позанавчальної діяльності.

У підлітковому віці картина виявляється принципово відмінною. На даному етапі вже недостатньо одного лише авторитету ролі, хоча за педагогом, як правило, визнається право на прийняття відповідального рішення в ситуації, значущій для класу в цілому в умовах навчальної діяльності. У ситуації ж особистої зацікавленості підлітка і особливо в умовах позанавчальної діяльності така довіра авансується вчителю меншою мірою, ніж це відбувається у молодшому шкільному віці. Якщо підлітки все ж визнають за педагогом право на прийняття відповідального рішення в ситуації їхньої особистої зацікавленості і тим більше в умовах позанавчальної діяльності, є всі підстави розцінювати це як дійсний авторитет особистості педагога.

У старшому шкільному віці частіше за все відбувається подальше підсилення особистісної вибірковості за рахунок зменшення орієнтації вихо-

ванців на роль педагога. Якісь вихователі виявляються авторитетними, а якісь ні (не стільки тому, що вони вихователі, а через авторитетність чи неавторитетність їх особистості).

Взаємна повага і довіра – обов’язкова умова відносин авторитетності в системі «вихователь – вихованець». Адже авторитет вихователя не існує сам по собі як дещо занурене в його індивідуальність. Лише в тому випадку, коли він бачить у своїх вихованцях справжніх партнерів і співробітників, якщо оцінює їх не лише як школярів, а й як самобутні особистості, він прагнутиме продемонструвати їм всі свої достоїнства і скоріше за все, завоює особистісний авторитет у відповідь на поважне ставлення до їх особистості.

Особистісні взаємини педагога з вихованцями вимагають від нього розвинутого вміння володіти собою, тобто володіти хоча б половиною своїх емоцій, а саме – негативними емоціями. Він не повинен допускати, щоб ним оволодівали гнів, злість, ненависть, поганий настрій. Якщо вихователь збуджений чи пригнічений, то він неадекватно реагуватиме на дії дитини. Суть не в тому, щоб уміти приховати ці негативні емоції, а в тому, щоб уміти відвернути їх, запобігти їх виникненню у внутрішньому «Я». Звичайно, педагогу нелегко навчитися володіти своїми почуттями та настроями. Все ж вироблення в собі навички «емоційного самовладання» повинно стати одним із його професійних правил.

Вихователь має повсякчас задовольняти прагнення дитини до того, щоб нею цікавилися: її справами, радощами, турботами. Вихованцеві подобається, що педагог виявляє, наприклад, інтерес до його спортивних, художніх успіхів, до його статусу серед друзів, до характеру міжособистісних взаємин тощо. Все це тішить школяра. Педагог, який щиро цікавиться життям дитини, відразу стає для неї значущим.

А яким бачать вчителя самі вихованці? За даними спеціального опитування підлітків Т.М.Мальковською, справжній вчитель це той, хто поважає і розуміє дітей (35%); добре знає свій предмет і любить його (20%); спокійний, не кричить, вміє себе стримувати (10%); справедливий (10%); не має «любимчиків» (7%); пам’ятає усе, що обіцяє (6%); стежить за своїм зовнішнім виглядом (5%); допомагає іншим вчителям (4%).

Старшокласники найбільше оцінюють професійну майстерність вчителя (35%), його ерудицію, критичність мислення, наявність власної точки зору, переконаність. Високо оцінюються моральні достоїнства вчителя (21%) – громадянськість, принциповість, працелюбність, чесність, скромність тощо. Найґрунтовніше судять школярі про комунікативні властивості вчителя (34%): чуйність, доброту, вміння співчувати і розуміти стан іншої людини. Велике значення надають старшокласники загальній культурі вчителя (10%), яка проявляється в широті кругозору, вмінні розуміти мистецтво, у розвинутому мовленні, хороших манерах, вишуканому зовнішньому вигляді, у способах розв’язання конфліктних ситуацій.

Як бачимо, інтереси вихованців і наукові положення щодо доцільного педагогічного підходу до них у особистісно зорієнтованому вихованні

повністю збігаються. На думку Ш. О. Амонашвілі [1], підвищити авторитет учителя можливо за таких умов:

1) Вчитель мусить набути рис суспільної особистості, тобто стати борцем за високі духовні ідеали. Треба, щоб учительська професія була невід'ємною частиною життя суспільства.

2) Вчитель має бути творчою особистістю. Тут слід виходити з того, що якщо педагог сам не в змозі створити нове, то він може професійно оволодіти нестандартними, нетрадиційними методиками. Це теж може кваліфікуватися як акт творчості людини.

Існують три джерела творчості: а) спілкування з колегами – вчителями з метою поповнення і уточнення свого професійного досвіду; б) постійне опрацювання наукової літератури; в) власне натхнення, яке безпосередньо стимулюють вихованці.

Слід вбачати в дітях своїх вчителів; треба бути відкритим вихователем. Звідси випливають його заповіді педагогам. Перша заповідь – вірте в дитину. Вірити належить навіть у найкритичніших ситуаціях. Якщо у вихованця не вірити, він стає повністю безпорадним, втрачає життєву опору. Друга заповідь – вірте в себе. Я педагог, я професіонал. Якщо не я, то хто ж допоможе дитині. Якщо педагог вірить у себе, він обов'язково віднайде вихід з будь-якого становища. Третя заповідь – вірте в науку. Вірити в педагогічну науку – це складна праця над самим собою, це вироблення професійної здібності до аналізу різноманітних виховних явищ, прийняття оптимальних рішень.

За особистісно зорієнтованого виховання педагог має дотримуватися практично-важливих тенденцій у стилі керівництва. Він залучає дітей до прийняття рішень, які стосуються життя колективу, характеру діяльності, прагне, щоб кожен відповідав за свої вчинки перед колективом, а не тільки перед ним, стимулює розвиток громадської думки, самостійності, проявляє зацікавленість в переживаннях і особистому житті вихованців. Педагог демократичного стилю спілкування прислуховується до критичних зауважень вихованців: його установка на дитину позитивна. Демократичний стиль педагогічного спілкування не сумісний з відчуженням вихователя від вихованців. Дистанція між ним і дітьми близька, адже він, так би мовити «живе з ними».

Стиль спілкування вихователя має забезпечувати позитивні емоційні переживання вихованців. Експериментальні дослідження свідчать, що стан спокійного задоволення і радості відносно частіше виникає у школярів за умови прояву вихователем демократичних принципів у своєму спілкуванні. У той же час стан пригніченості у школярів частіше спостерігається, коли вихователь – особистість авторитарного складу, а переживання гніву і злості в учнів частіше відмічаються, коли вихователі непослідовні у своїх стосунках з ними.

Тому творчість педагога, яка спрямована на збагачення способів поведінки у спілкуванні, мусить бути підпорядкованою не здатності маніпулювати дітьми чи, навпаки, огульно підлаштовуватися під їх бажання, що проявляються в їх поведінці під час спілкування, а націленою на оволодіння

вмінням створювати своїм ставленням до вихованців психологічні умови, що сприяють прояву на оптимальному рівні їх інтелектуально-вольового і морального потенціалу.

Завдання вихователя, який організовує особистісно розвиваюче спілкування, полягає, перш за все, в тому, щоб своїми діями на вихованців у цьому процесі вони максимально активізували свої внутрішні ресурси, щоб вони самі на високому моральному рівні могли успішно справлятися з різноманітними життєвими проблемами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества. – К., 1991.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. – К., 1998.
3. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям // Избр. пед. соч.: В 3 т. – Т. 1. – М., 1979.

УДК 371.4.06

ПЕДАГОГИКА А.С.МАКАРЕНКО – НАУКА О
ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ПОКОЛЕНИЙ

А.А.Фролов
(Нижний Новгород,
Россия)

Розглядаються ідеї А.С. Макаренка щодо взаємодії старшого і молодшого поколінь у виховному процесі. Простежується відповідна ідея у його художньо-педагогічному спадку.

Ключові слова. *Виховання, взаємодія, молодше покоління, старше покоління, продуктивна праця, виховний колектив.*

Рассматриваются идеи А.С. Макаренко относительно взаимодействия старшего и младшего поколений в воспитательном процессе. Прослеживается соответствующая идейная линия в его художественно-педагогическом наследии.

Ключевые слова. *Воспитание, взаимодействие, младшее поколение, старшее поколение, продуктивный труд, воспитательный коллектив.*

It exposed Makarenko A.S.'s ideas in interaction of older and young generation during training process. It is analyzed the corresponding idea in his artistic-pedagogic inheritance. training, interaction, young generation, older generation, production work, training group.

1.»Воспитание в том и заключается, что наиболее взрослое поколение передает свой опыт, свою страсть, свои убеждения младшему поколению», – говорит А.С. Макаренко [1, т. 7, с. 38]. Он придерживается традиционного